

Kerkdienst over het bijbelse beeld van 'het dal, gehouden op zondag 24 juli in de Kloosterkerk. Voorganger: ds. Margreet Klokke

O God,
Altijd
gaat onze levensweg
over bergen
en door dalen.
Elke week
kent fijne momenten
en moeilijke,
topervaringen
en dieptepunten,
ook deze weer.
En vreemd,
meestal krijgen
de lastige momenten
meer plaats bij ons
dan de gelukkige.
We liggen
er wakker van,
vragen ons af
of we ze hadden
kunnen vermijden
en hoe we nu
in vredesnaam
verder moeten.
Maar hier in uw huis
wordt er zachtjes
stilte gewikkeld
om de dieptepunten.
U bent erbij,
en we kunnen bidden:
HEER ONTFERM U

Altijd
gaat onze levensweg
over bergen
en door dalen.
Elke week
kent topervaringen
en dieptepunten
ook in onze
verhouding
tot anderen.
Want nu eens
hebben we het
goed met elkaar,
dan weer is er
wrijving,
verwijdering.
En vreemd,
meestal krijgen
die momenten
van onbegrip
meer ruimte bij ons
dan die van
verbinding.
Alsof de pijn
die erbij hoort
aan ons kleeft.
Maar hier in uw huis
wordt er zachtjes
stilte gewikkeld om de
om wat zeer doet.
U bent erbij,
en we kunnen bidden:
HEER ONTFERM U

Hoogte-
en dieptepunten
markeren ook
de geschiedenis
van de wereld
om ons heen.
Elke week
is er zowel
goed nieuws
als slecht.
Maar vreemd,
de laatste tijd
lijkt het alsof
het evenwicht
er helemaal uit is
en de wereld
meer en meer
in een diep dal
terecht komt,
zoals de ene crisis
de andere nu
opvolgt.
En dat maakt ons
bezorgd.
Maar hier in uw huis
wordt er zachtjes
stilte gewikkeld
om wat ons
zo donker voorkomt.
U bent erbij,
en met nieuwe hoop
bidden we,
HEER ONTFERM U

Preek over Ezechiël 37: 1-14 en Johannes 11: 25,26,

Ons land kent geen bergen en dalen. Of beter gezegd: Geen èchte bergen en dalen. Daarvoor gaan we in de vakantie naar elders. Mijn eigen laatste herinnering aan wandelen door een dal speelt zich af in Frankrijk. In de Gorges du Tarn. Vanaf de plek waar we kampeerden konden we de kloof in kijken. Wat was dat diep en eng, we werden er duizelig van. Toen we er, naar beneden gegaan, inliepen, voelden we ons klein en stil worden. Wat was dat indrukwekkend, de steenmassa's die boven ons oprezen. Ze hadden gewicht, ze straalden kracht uit. De eeuwen keken op ons neer. We waren minder dan niets. Ervaringen als deze hebben de beeldtaal van de bijbel gevormd. Het dal staat er symbool voor een moment in je leven waarop je je klein en kwetsbaar voelt. Je lichaam laat je in de steek. Familie of vrienden stellen je teleur. Of je verliest een geliefde. Het leven om je heen gaat gewoon door, maar jij tast in het duister over hoe nu verder. Je bevindt je in het donkere dal van psalm 23. Soms staat het dal in de bijbel ook symbool voor een bovenpersoonlijke ervaring. Dan bevindt de samenleving als geheel zich op een dieptepunt. Het is zo'n tijd, waarin er geschreven wordt aan de zwarte bladzijden van de geschiedenis. Als individu heb je er weinig invloed op. Je voelt je machteloos. Iedereen wordt meegesleurd door de ontwikkelingen. Over zo'n dal gaat het in de profetie van Ezechiël, die gelezen is.

Het is de zesde eeuw voor Christus. Babel is dan de grootmacht in het Midden Oosten. Het volk Israël staat er machteloos tegenover. De toplaag van de bevolking, onder wie Ezechiël, wordt gedeporteerd. De rest blijft stuurloos achter. En ook de tempel in Jeruzalem wordt verwoest. De godsdienst, waar het volk z'n identiteit aan ontleent, onmogelijk gemaakt. Zo volgt de ene crisis de andere op. Je kunt ze niet meer op de vingers van één hand tellen. De toekomst ziet er somber uit. Ballingen en thuisblijvers zitten in 'een dal'.

Op zo'n moment is de verleiding groot, om je kop in het zand te steken. Om je te richten op de vierkante meter van je eigen leven, en niet verder te kijken. De krant dicht te slaan, het nieuws uit te zetten. Ezechiël zou dat misschien wel willen. Maar hij kan het niet. Hij wordt *gegrepen door de hand van de Heer*. Hij moet mee, hij moet kijken. Alsof er in zo'n situatie iemand nodig is, die de werkelijkheid onder ogen ziet. Hij krijgt een visioen. Het is geen prettig gezicht: *Een dal vol beenderen*. Toch moet hij erheen. Er aan alle kanten omheen lopen. En dan ziet hij dat heel veel beenderen zijn. En dat ze helemaal zijn uitgedroogd. Dat ze bijna verpulveren.

Je zou zeggen: Dit is een massagraf. Maar het is een beeld voor een volk dat er nog is. *Dit is mijn volk Israël*, zegt God tegen Ezechiël. Het gaat hier om een samenleving, die verpulvert. Een maatschappij, waar geen verband meer in is. Want beenderen, die staan óók ergens symbool voor in de bijbel. De mens is vlees en been, kun je lezen in het Oude Testament. Vlees – kwetsbaar dus, sterfelijk. Alleen z'n botten zorgen ervoor, dat hij overeind blijft. En die

beenderen, dat zijn z'n relaties. De geliefde, die trouw is. De familie, die klaarstaat als het moet. De vrienden, die goede en slechte tijden meebelevan. De geloofsgemeenschap, die je niet vergeet. Het verband waarin je leeft, houdt je overeind. Mensen die het alleen moeten redden, leven vaak korter. Ook vandaag nog. *Het is niet goed, dat de mens alleen is*, staat er in Genesis 2, en dan wordt uit de **rib** van de mens een betekenisvolle ander gebouwd. Adam heeft Eva net zo nodig als de botten die zijn vlees bij elkaar houden. En wat ziet Ezechiël nu, in zijn visioen: Dat de dragende verhoudingen, de botten van de samenleving, verdroogd zijn. Ze zijn aan het verpulveren. Er is sprake van desintegratie. Hoe komt dat? Wat is de oorzaak ervan? In zijn woordkeuze geeft Ezechiël je een hint. Hij gebruikt het woord voor 'dal' dat ook in het verhaal van de toren van Babel voorkomt. Dit gaat óók over het uiteenvallen van een samenleving. U kent dit wel. Het speelt zich af in een dal. Een groep mensen bouwt er een toren. Want ze willen hogerop. Ze willen zelf naam maken, in plaats van de Naam van God groot maken. Ze gaan voor hun eigen kleine verhaal, in plaats van voor het grote verhaal van God en mensen. Op een gegeven moment verstaan ze elkaar dan niet meer. De toren komt niet af. En dan verspreiden ze zich over de aarde. Ieder naar z'n eigen vierkante meter. En Ezechiël ziet: Dat is ook nu de oorzaak van de desintegratie. Het is net als in het dal van de toren van Babel. Iedereen is bezig met z'n eigen kleine verhaal. Een groter, verbindend verhaal, ontbreekt. Het is de zesde eeuw voor Christus, als hij dit ziet. Maar het is een dal waar de mensheid altijd weer in terecht kan komen. Ook nu. Als ik met de profeet meekijk, herken ik er meer in dan mij lief is.

De samenleving verbreekt. Ik zie dat onder anderen aan de omgekeerde Nederlandse vlag, die nu gebruikt wordt rond het boerenprotest tegen het overheidsbeleid. Er wordt wel gezegd: Je moet dat niet te serieus nemen. Het is een ludieke actie. Maar ik ben symbool-gevoelig. Die vlag, die staat voor een verhaal dat alle inwoners van Nederland kan binden. Je voelt daar altijd iets van op 4 en 5 mei. Vooral tijdens de herdenking op de Dam. Door de vlag om te keren zeggen de boeren: Wij voelen ons niet gezien, door het grotere geheel. Of: Het grotere geheel kan ons even niet schelen, het gaat nu om onze eigen toekomst. Hoe dan ook: Dit symbolische gebaar toont iets van een verband dat verdroogt, van verbrekking. En dat wordt ook zichtbaar aan het aantal politieke partijen in de Tweede Kamer. Twintig zijn het er! Elk verdedigt de belangen van een ander stukje samenleving. Wie houdt er nog zicht op het geheel? Onze samenleving heeft een verbindend verhaal nodig, heeft Kim Putters gezegd, bij zijn afscheid als directeur van het Centraal Cultureel Planbureau, de zomer. Want de vraag, die hem het meest gesteld werd, in de afgelopen negen jaar waarin hij bij dit bureau werkte, was: Geef ons inspiratie. Kom bij ons spreken.

Is dat niet opvallend? Geef ons inspiratie! Het lijkt Ezechiël 37 wel. En ja, in een dal vol dorre beenderen is de wind van de Geest nodig. Nieuwe bezieling. Herschepping. En het wordt ook Genesis opnieuw, in het visioen van Ezechiël.

Mensenkind, wordt hij genoemd, door de Eeuwige. Ben Adam, is dat in het Hebreeuws. *Mensenkind*, vraagt de Heer hem, *kunnen deze beenderen tot leven komen?* En Ezechiël antwoordt: *Heer, mijn God, dat weet U alleen.* Ik weet het niet. Er zijn maar weinig mensen, die dat durven zeggen als hen iets gevraagd wordt. Ik weet het niet. Maar als je eerlijk bent, is dat hoe je je voelt in een dal. Niet-wetend. Zoekend. Klein en kwetsbaar. En dat is eigenlijk helemaal niet verkeerd. Het kan louterend werken. Het trekt iets recht, dat scheef gegroeid is. Een zeker-weter heeft geen ruimte voor een meer, voor iets dat groter is dan hemzelf, voor de Eeuwige. Hij raakt een aspect van mens-zijn kwijt. In een dal kan dat weer teruggevonden worden. Het basale besef van kwetsbaarheid en afhankelijkheid, waar het mens-zijn in Genesis mee begint. *Heer mijn God*, zegt Ezechiël. *U alleen weet of deze beenderen tot leven kunnen komen.* En dan krijgt hij een opdracht. *Zeg tegen deze beenderen: Luister naar de woorden van de Heer.* Luister. Dat wil zeggen: Stel je open. Wees eens wat minder vol van je eigen mening. Maak ruimte voor een ander verhaal, dan in je eigen bubbel verteld wordt. Luister. Dan zal ik jullie *adem geven zodat jullie tot leven komen.* Een groter verhaal, dat allen samen bindt. De wind zal uit alle hoeken van de wereld komen, zegt God. Als beeld van de grenzeloosheid van de verbondenheid die in Hem begint. Want het is een illusie, dat mens-zijn iets anders is, als je ergens een landsgrens, een sociale grens of een raciale grens passeert. Mens-zijn is altijd en overal: Ben Adam-zijn. Niet meer dan vlees-zijn, één en al sterfelijkheid, tenzij er beenderen zijn, relaties, verbanden, het verbond met God, om je overeind te houden. *Dan*, zegt de Eeuwige, *zullen jullie weten dat ik de Heer ben.*

Dit is een zinnetje, dat als een refrein telkens terugkomt in het boek Ezechiël. Alles bij elkaar zo'n vijftig keer. *Dan zullen jullie weten dat ik de Heer ben.* Er zit een verwijzing in naar de eerste regel van de tien woorden. De zin, waar de verbondssluiting bij de berg Sinaï mee begint. *Ik ben de Heer jullie God*, staat daar, *vereer naast mij geen andere goden...* U weet hoe Jezus deze tien woorden heeft samengevat. Heb God lief, en de naaste, als jezelf. Doe dit, en je zult leven. Je zult overeind blijven, je onderdeel weten van een groter geheel, gedragen door je verhouding met anderen, met de Ander. Het verbond van God en mensen zal je toekomst geven. En hij heeft deze woorden zelf ook gedaan. Hij heeft God lief gehad, en mensen. Ook buiten zijn eigen bubbel. En daarin leeft en inspireert hij, ook vandaag. *Ik ben de opstanding en het leven*, zegt hij in het evangelie naar Johannes. De vervulling, van het visioen van Ezechiël... De wind zal uit alle hoeken van de wereld komen, zegt God tegen Ezechiël. En *dan zullen jullie weten, dat ik de Heer ben.* En Ezechiël ziet het gebeuren. Het is Genesis opnieuw. De verdorde beenderen krijgen pezen, vlees en huid. Ze krijgen adem. Er komt inspiratie, een nieuwe Geest in de samenleving. Er gaat iets bruisen. Er komt beweging. En met de beweging, naar elkaar toe, komt er nieuwe hoop.

Kijk, inspiratie wordt soms gezien als iets dat een ander jou moet geven. Je gaat naar een film, een toneelstuk, een kerkdienst of een boeiende spreker als Kim Putters. Je gaat in de Netflixhouding, lekker onderuit, en hoopt dat het wat wordt. Na afloop geef je je beoordeling. Was het een zes, een acht of een tien? De toeschouwer is koning! Thuisgekomen pak je vervolgens de draad van je eigen verhaal weer op. Maar dat is niet wat inspiratie is, in elk geval niet de inspiratie van Gods Geest. Deze spreekt je persoonlijk aan. Ze grijpt je aan, vraagt om ruimte in jou. Ze vraagt je het verhaal, dat je jezelf telkens kunt horen vertellen, 'ns even los te laten. Ze verschuift iets in je innerlijk. Ze neemt je mee in Gods verhaal. Het verhaal van de liefde. Ze beweegt je en maakt dat je zelf ook in beweging komt. Je klaagt niet meer de hele tijd, over alles dat niet is zoals het zou moeten zijn. Je staat op. Je gaat er iets aan doen. Al is het maar iets kleins. Zoals de mensen in Leiden, die elke zaterdag in kano's door de grachten varen, en onderweg al het plastic oppikken, dat ze tegenkomen. Ik zwaai altijd naar hen, als ze langs het grachtje komen waar ik aan woon, al ken ik ze niet. En ik ben niet de enige. Wat ze voor het geheel doen, voedt het gevoel van verbondenheid. En dan komt er meteen ook hoop. Er wordt voelbaar: De wereld wordt nieuw, van de verbinding die groeit, door de inspiratie van de Geest van de gulle liefde van de Eeuwige. Amen.

Bronnen:

K. Bouhuijs en K.A. Deurloo, *Taalwegen en dwaalwegen*, p. 119 ev (over 'vlees en been')

O. Noordmans, *Verzamelde werken **, p. 135 ev (preek over Ezechiël 37)

K. Putters, *Het einde van de BV Nederland*

K. Spronk, in *De bijbel spiritueel*, p. 417, over Ezechiël 37-39

Trouwe God,
We danken U
voor de inspiratie
van uw Geest
die vandaag
door Ezechiël
over eeuwen heen
als een
frisse wind
bij ons is komen
aanwaaien.
Wij bidden
dat we er
niet alleen
eventjes door
bewogen zijn,
maar dat we ons
er ook door
laten bewegen.
Dat we opstaan
als kinderen
van Adam,
die tot op het bot
beseffen
hoe afhankelijk we
zijn, van elkaar
en van U
en dat er alleen
toekomst is
in verbondenheid.

Wij bidden
voor al die plaatsen
op aarde
die eruitzien

als een dal
vol dorre beenderen,
omdat er
geen verbinding is,
omdat het
ieder voor zich is
en uw Naam
achter het eigen
karretje.
Wij denken
aan het slagveld
van Oekraïne.
Maar ook aan
alle keurige
vergadertafels
waar niet
geluisterd wordt
maar alleen
het eigen verhaal
elke keer herhaald.
Mogen de
zeker-weters
kinderen
van Adam worden,
ruimte, waar de wind
van uw Geest
naar binnen kan.

Wij bidden
voor al die plaatsen
op aarde
waar de wind
van uw Geest
van liefde waait,
hoe zachtjes ook.

Voor al die
mensen die
voor leven zorgen
in donkere dalen,
door hun aandacht
voor elkaar
en voor uw
schepping.
Mag uw Geest
hen blijven inspireren.

Wij bidden U
voor al die mensen
die zich
in het donkere dal
van persoonlijke nood
bevinden.

Voor mensen
die geconfronteerd
worden met hun
kwetsbaarheid
doordat hun lichaam
hen in de steek laat
of omdat
een dragende
geliefde
hen ontbreekt.

Wij noemen...
Mogen zij ervaren
dat Gij bij hen zijt
door mensen
in uw Geest, nabij.

In stilte...
Onze Vader, Amen